

Josip Janković
josip.jankovic@etcetera.hr

Anita Begić
Ilija Krišto
Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

Pregledni znanstveni rad

Dinamika malih edukativnih skupina

Sažetak

Rad se bavi skupinama i skupnim radom. Polazi se od definicije skupine, preko njezine strukture i bavljenja njima u znanosti kroz povijest do funkcioniranja grupa, njihovih karakteristika, komunikacija i grupne dinamike kao glavne teme rada. U tom kontekstu utvrđuje se kako je za njih uvijek postojao vrlo živ interes. Njima se bavi filozofija, medicina, rana pedagoška misao i brojne suvremene znanosti od sociologije, psihologije, socijalnog rada pa do brojnih psihoterapijskih pravaca i grupne psihoterapije. Posebno mjesto se daje malim edukativnim, edukativno-terapijskim, grupama, njihovoj strukturi, funkcijama, ulogama i posebno grupnoj dinamici kao uvjetu realizacije ciljeva. Glavno težište stavlja se na analizu procesa u malim edukativnim skupinama. Stoga se prorađuju različiti grupni fenomeni koji dobivaju posebno značenje u edukativnoj skupini psihoterapijskog karaktera jer se u njima uz edukativni događa i „samoiskustveni“, pomažući, odnosno terapijski proces. Zbog višestrukih ciljeva, interakcija i mogućih ishoda u ovim skupinama grupni procesi izuzetno su složeni. Uz ostalo, kvaliteta i intenzitet njihovog tijeka presudni su za uspjeh u osobnom rastu i razvoju sudionika, savladavanju znanja i vještina te postizanju ciljeva postavljenih u paralelnom iskustvenom i terapijskom procesu. Na kraju rad daje smjernice za pokretanje istraživačkih projekata namijenjenih izučavanju dinamike malih edukativnih grupa.

Ključne riječi: mala edukativna skupina, skupna dinamika, skupni procesi

Dynamics of Small Educational Groups

Summary

The paper deals with groups and group work. The author offers a definition of a group and continues with researching structure, function and concern of science for groups through history. The analysis revealed a very lasting lively interest in philosophy, medicine, early educational thought and numerous modern sciences like sociology, psychology, social work and many new psychotherapy directions. Special attention is given to functioning of the groups, their characteristics, their communication and group dynamics as the major paper topic.

The special place is given to small educational-therapeutic groups, their structure, functions, roles and group dynamics, of course, which is condition for accomplishing of goals. That is why a group works through various group phenomena which gain special meaning in an educational group with psychotherapeutic character, because in them the „self experience“, helping, or therapeutic process occurs simultaneously with the educational one.

Due to multiple targets, interactions and possible outcomes in these groups, group processes are extraordinary complex. This is why the direction, quality and intensity of their course are crucial for group members' successful personal growth and development, mastering skills and achieving the goals set in a parallel experiential and therapeutic process.

The final section of the paper provides guidelines for initiating research projects aimed at further study of the dynamics of small group training.

Keywords: *small educational groups, group dynamics, group processes*

Uvod

Skupina je kolijevka čovjeka i čovječanstva od pretpovijesti pa do danas i po svemu sudeći, skupine su u nekom obliku postojale i prije nego što je nastala obitelj - osnova i znak postojanog ljudskog društva. U njima čovjek uspijeva opstojati i razvijati se kao pojedinac i kao vrsta. Skupine najrazličitijih struktura, ciljeva, djelovanja i namjena razvijaju se paralelno s razvojem ljudskoga društva, sve od pretpostavljene pretpovijesne horde pa do nevjerojatnog broja najrazličitijih skupina koje, međusobno se povezujući, ispreplićući, nadopunjujući i reproducirajući čine složenu strukturu suvremenog, sve globaliziranijega društva.

Početak zanimanja za grupe nalazimo u području filozofije i medicine, odnosno grupne terapije i poučavanja koje, koliko je sada poznato, seže u vrijeme stare Grčke. Prisutne su čak 600-tinjak godina prije Krista u magijskim grupnim događanjima. Sokrat je preteča poučavanja kroz dijalog u grupi. Početkom 17. stoljeća A. Mesmer, zapazivši snagu utjecaja skupine na svakoga njezina člana, koristi grupu u terapijske svrhe, a De Cade to čini u 18. stoljeću unoštjenjem igara u bolnički milje i stvaranjem konteksta koji navješćuju danas vrlo cijenjenu terapijsku tehniku poznatu kao psihodrama (E. Klain, 2008). Znanstveno promišljanje i izučavanje skupina veže se obično za francuskog sociologa E. Durkheima koji je, između ostaloga, ustanovio da je osobni identitet vezan za pripadnost određenoj grupi (skupine "licem u lice", poput obitelji). G. Le Bon nalazi poveznice promjena ljudi s njihovim ulaskom u velike skupine, pripadnosti gomili, već krajem devetnaestog stoljeća. Izučavanjem skupina nastavili su se sve intenzivnije baviti američki sociolozi poput C. H. Cooleya (1909. prema Klain 2008).

Slijede zanimljive sociološke studije posvećene određenom izabranom i definiranom društvenom fenomenu ili možda bolje reći više-manje egzotičnim socijalnim pojavama - skupinama, kao što je ona o životu bande F. Thrashera iz 1927. godine (prema Klain 2008) ili odnosima radnika u timovima E. Mayoja iz 1933. godine (prema Klain 2008), a zatim i istraživanja dinamičkih kvaliteta skupina K. Lewina sredinom prošloga stoljeća, kada je (1944) osnovao Centar za istraživanje grupne dinamike (Smith, 2001. prema Klain 2008). Rezultat njegova istraživanja je i spoznaja da se skupine temelje na međuovisnosti svojih članova bez obzira na veličinu grupe, njezinu strukturu ili smjer djelovanja kojim je vođena i ciljevima kojima je okrenuta. S tim se i danas moramo složiti, osobito kada je riječ o edukativnim grupama. On nadalje tvrdi da posebnost grupe ne čine sličnost ili različitost njezinih članova nego njihova „sudbinska međuovisnost“ (K. Levin, 1951. prema Klain 2008). Zanimanje za skupine se u drugoj polovini dvadesetog stoljeća naglo širi pa se njima, osim sociologije i socijalne psihologije, sve više bave socijalni rad (B. Piccard, 1977), grupna psihoterapija i grupna analiza brojnih autora, pa i psihoterapija velikih grupa, odnosno teorija terapijske zajednice (M. Jones, 1960. prema Hudolin, 1984), odgojne i druge znanosti.

Osnivačem grupne psihoterapije smatra se Josepha Pratta koji je kao internist pacijente učio nekim važnim spoznajama iz područja higijene, prehrane, odmora i drugim, za kvalitetu življenja i stvaranja uvjeta za kvalitetno i uspješno liječenje, važnim pretpostavkama. Pri tome on ističe kako čovjek u trenutku kada postaje bolesnik mora zadržati svoj identitet, u čemu mu pomaže skupina (Klain, 2008). Marsh i Lazell još su 1909. godine okupljali bolesnike i njihove najbliže, medicinske sestre i osoblje u skupine oko aktivnosti koje su nazivali mentalno-higijenskim radom. To su ustvari bili edukativni seminari na kojima su obrađivali teme vezane za obitelj, djetinjstvo, emocionalne, socijalne ili radne probleme (Klain, 2008). Nakon drugoga svjetskog rata grupna psihoterapija se snažno širi i to dobrim dijelom u velikim skupinama u kojima se najčešće provodi psihoterapija, pa i psihoanaliza, pojedinca u grupi. Ovdje je grupa više kulisa, a članovi promatrači tako da grupna događanja i grupni procesi nemaju ni izdaleka toliko važno mjesto u psihoterapijskom ili procesu savjetovanja kakvo je inače uobičajeno u grupnoj analizi, a pogotovo grupnoj terapiji nekog od takozvanih „novih pravaca“ kao što su Transakcijska analiza, Gestalt, Realitetna terapija, Integrativna i brojne druge (Janković, 2004).

Foulkes (1977) se intenzivno bavio grupnom analizom u malim grupama nazivajući je „analizom putem grupe“. Time je upravo grupi davao posebno značenje nudeći novi pojam „grupa u cjelini“ (Klain, 2008). Njime naglašava ne samo djelotvornost grupe nego i njenu posebnost kao svojevrsnog organizma sa svojom specifičnošću, autonomnim djelovanjem, funkcijama, mogućnostima, ali i ograničenjima, moglo bi se reći u skladu sa sustavnim principima. To je i razlog što Ezriel i čitava njegova škola daju interpretacije usmjerene na grupu, ali tako kao da je ona (grupa) pojedinac (Klain, 2008). Goldstein, pa onda i Foulkes po uzoru na njega, ide i dalje tvrdeći kako grupa funkcionira na principu dinamičke ravnoteže (prema Klain, 2008) nastojeći tako uspostaviti ili zadržati stanje zdravlja i stalnog napretka koji to zdravlje potvrđuje. Grupa, prema Foulkesu, omogućuje komunikaciju, međudjelovanje, sudjelovanje, stvaranje matriksa, zrcaljenje, feedback, situacije ovdje i sada, ali i to da u njoj članovi jedni drugima postaju značajnim drugima (significant others). Takva konstelacija odnosa i komunikacija omogućuju da članovi grupe prihvaćaju jedni od drugih ono što nikada ne bi od terapeuta – voditelja u edukativnoj grupi edukatora ili bi prihvatili tek nakon dugih i velikih napora. Istovremeno s tom vanjskom, grupnom dinamikom razvija se i unutarnja te kroz njihovo djelovanje u vidu primarnog procesa individuacije u obiteljskoj, dinamici primarne grupe, dolazi do ponavljanja tog procesa što Cox (prema Urlić, 2008) naziva redefinirajućim procesom. Taj i drugi procesi, osobito komunikacije koje su osnova i rezultat svih procesa, odvijaju se unutar grupnog okvira. Tako se prožimanjem unutarnjih sudionikovih i grupnih procesa događaju promjene i na grupnom i individualnom planu u područjima kao što su autopercepcija, heteropercepcija, stereotipi ili predrasude naprimjer, gdje je to inače izuzetno teško postići.

U “terapijsko-edukativnim“ grupama o kojima piše i Moro (2008), a Foulkes je za njih uspostavio dijagram po kojemu je pokušao objediniti liječenje i edukaciju, događaju se isti procesi kao i u analitičkim, osim što u ovima obično nakon seansi slijedi sastanak edukatora s voditeljem grupne terapije – edukatorom tijekom kojega se razmatraju sposobnost sudionika za analizu i druge teme vezane za grupna i individualna događanja. Pokazalo se da se u skupini individualni i zajednički zadaci ispunjavaju znatno bolje korištenjem grupnih mehanizama. Wender je primjenjivao „metodu razreda“ u svrhu razmjene iskustava u malim podgrupama, što je donosilo ne samo nova iskustva nego i značajnu dobit u odnosu na individualni rad. T. Burrow je, živeći u zajednici s kolegama, zajedno s njima proučavao grupne fenomene u vlastitoj grupi (Klain, 2008) i tako istovremeno bio akter grupnih procesa i njihov istraživač, koristeći pritom metodološki koncept promatranja sa sudjelovanjem (Vukosav i Zarevski, 2011). Svi ovi primjeri pokazuju kako su u svojim počecima psihoterapijske grupe imale više edukativni nego terapijski karakter ili su bile mješavina ovih dvaju procesa. Te spoznaje koriste se i danas ne samo u svrhu liječenja nego i tijekom edukacije novih grupnih terapeuta koji ulaze u terapijski proces jednako kao pacijenti, kako je već pokazala Lj. Moro u spomenutom članku (2008).

Sve ovo govori u prilog korištenja grupa, osobito malih, ponekad podgrupa velikih, u svrhu provedbe složenih stručnih edukacijskih procesa namijenjenih pripremi stručnjaka za sofisticirane pozive kao što su to psihoterapeut ili savjetovatelj. Za to je potrebno kandidate provesti kroz složeni proces samoupoznavanja, upoznavanja drugih, rad na sebi na tako suptilnom području kao i svladavanja obimnih znanja i vještina. U takvom kontekstu član grupe istovremeno je sudionik dva procesa savjetovanišnog, odnosno terapijskog i istovremeno i edukativnog. Koji će od ovih dvaju procesa dominirati ovisi o više čimbenika. Prvi čimbenik je svakako osnovna svrha formiranja skupine. Grupa može biti formirana prvenstveno zbog edukativnih ili terapijskih razloga. Ukoliko je terapija osnova i prvi razlog formiranja skupine i cjelokupna dinamika će biti usmjerena prvenstveno rješavanju problema članova, terapijski. Edukacija, koliko god ona bila važna sudionicima ovog procesa kao i njihovim budućim korisnicima, u tom će slučaju biti sporedan cilj. Ukoliko je edukacija osnova rada skupine dominirat će edukativni aspekti rada i tako postavljeni ciljevi. Terapijski aspekti imat će prvenstveno iskustveno-edukativnu ulogu i bit će nešto kao „nusprodukt“ složenih grupnih procesa pokrenutih i vođenih edukativnim ciljevima.

Skupina kao prostor i medij grupnih procesa

Za grupu se, prema općim gledištima, može reći da je sveprisutni društveni fenomen koji predstavlja tri i više osoba (V. Satir smatra da su to dvije) povezanih nekim zajedničkim interesima i/ili ciljevima. Petzolt (1988), citirajući Slatera, kaže da je skupina uvijek

„mikrokozmos“ te da ocrtava socijalnu makrokinamiku povremeno reproducirajući i društvene fenomene otuđivanja. Petzolt i Schneewind (1980) drže da je „skupina zbroj ljudi, koji sami sebe ili koje drugi shvaćaju kao skupinu ili kao različite individue u jednoj datoj situaciji, povezane zajedničkom poviješću, ciljevima i interesima, koji se organiziraju pomoću specifičnih normi, pravila i uzoraka interakcije“, mada je „grupa istodobno označena povezanošću i različitošću („distinction and unitedness“). Petzold (1993. prema Orth i Petzold, 2008) nudi još širu, teorijski utemeljenu definiciju grupe: „Skupina ljudi je vremenski prilično postojani sustav interakcija sa specifičnim sustavom statusa i uloga, povezujućim sustavom vrednovanja i horizontom cilja kao i zajedničkim resursima koji omogućuju „samoosjećaj“ skupine i svijest skupine na temelju čega se u zajedništvu s atribucijama identiteta iz socijalne okoline može izgraditi identitet skupine.“

Petz sa suradnicima (1992) dopunjava ovakvo opće viđenje skupine posebnim njenim obilježjima kao što su interakcija članova, međusobno djelovanje, međuovisnost doživljavanja i ponašanja, zajedništvo ciljeva, ideala, uloga, hijerarhije, postojanje grupnih normi, standarda, osjećaj pripadnosti i težnja članova da ih se doživljava kao grupu, kao i tendencije jedinstvenog reagiranja. Petz sa suradnicima nadalje naglašava razliku između grupe ili skupine i skupa koji predstavlja tek sumu pojedinaca i njihovih osobina, dok je grupa ili skupina mnogo više. S obzirom na sve ove osobine, ali i način formiranja, vrijeme trajanja i namjenu moguće je grupe podijeliti na mnogo načina u veliki broj vrsta i podvrsta. Sve te podjele, naravno, nisu same sebi svrha nego, između ostaloga, pomažu razumijevanju nastanka, razvoja, funkcioniranja i produkata njihova funkcioniranja te, konačno, i grupne dinamike. Posebno je pri izučavanju grupa, njihovog funkcioniranja kao i rezultata njihovog ukupnog djelovanja važno osvijestiti ulogu grupne dinamike.

Što je grupna dinamika

Pitanje o tome što je zapravo grupna dinamika kako u teorijskom tako u metodskom pogledu vrlo je složeno pa su i mišljenja o tome vrlo raznorodna. Takva raznorodnost dovela je do pokušaja njihova sistematiziranja kao što je to učinio Rechten (Orth i Petzold, 2008). Grupna dinamika prema Petzu i suradnicima (1992), pripadnicima eksperimentalne psihologije, obuhvaća sve procese koji se događaju u vezi s interakcijama članova u skupini, a sam pojam nalaze već kod K. Levina koji ga koristi za istraživanja procesa i promjena u grupi i među grupama. Po njima ona predstavlja interakcije članova i sve pojave i promjene s njima u vezi, uzročno – posljedične veze između tih interakcija tijekom nastanka i funkcioniranja grupe kao i pojava i procesa u skupinama. U okviru Gestalt terapije već tijekom edukacije budućih terapeuta na Fritz Perls Institute fokus je stavljen na „dinamične procese skupine“ (Orth i Petzold, 2008) pri čemu je ona „usredotočena na skupinu, usmjerena na skupinu, usredotočena

na osobu, usmjerena na temu“ (Orth i Petzold, 2008). No kako su spoznaje o skupnim procesima utemeljitelja teorije grupnih procesa dugo ostale na tradicijama različitih terapijskih i edukativnih centara, radovi o njihovim spoznajama objavljeni su tek kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina (Petzold i Berger, 1978; Petzold i Schneewind, 1986; Fruman, 1986. prema Orth i Petzold, 2008) prošlog i početkom ovoga stoljeća. Takav razvoj razumijevanja i izučavanja grupne dinamike u odvojenim izoliranim centrima doveo je do stvaranja više različitih smjerova ili bi se moglo reći i „škola“. Tako samo na njemačkom govornom području Orth i Petzold (2008) navode austrijsku skupinu koja njeguje model R. Schindlera i njemačku povezanu s NTL modelom i krugom A. Dihnulfriga, da se ne spominju psihodinamski, T.A. i drugi psihoterapijski pravci. U psihodinamski orijentiranim skupinama i analizi dinamike u njima naglašeno je praćenje i vrednovanje nesvjesnih gibanja koja je otkrio Bion, kao i njegova shvaćanja grupnog kretanja temeljena na teoriji Melanie Klein o projektivnim identifikacijama i uzajamnom djelovanju paranoidno-shizoidnih i depresivnih pozicija, (Urlić, 2008) te regresivna stanja, njihovi izvori i aktualne manifestacije na pojedinačnoj, osobnoj i grupnoj te relacijskoj razini. Posebno mjesto tu imaju transferne relacije (Josić, 2008) koje unose u dinamiku prošla i aktualna iskustva, odnos svakog pojedinog člana prvenstveno prema terapeutu - voditelju edukacije te i odnos između članova skupine. Osim toga, i kvaliteta transfera u grupnoj dinamici ima važnu ulogu, bilo da je riječ o pozitivnom ili negativnom kao i eventualno regresivnom transferu na koji je ukazao već sam Freud vidjevši ga kao znak otpora, s čim se slažu i njegovi sljedbenici sve do danas (Ibid. 2008) što znači da regresivni transfer ozbiljno koči grupnu dinamiku. No, prema istom autoru, transfer isto tako može biti i najsnažniji pokretač terapijskih procesa u individualnoj terapiji i grupnih procesa u skupini. U analizi transfernih relacija u skupini Josić (2008) nudi i ideju o „višestrukim transferima“ gdje se “može pratiti jedna središnja dinamika transfera cijele grupe prema voditelju, a mogu se pratiti i transferi svakog pojedinog člana prema voditelju“. Isto tako, on pridaje visoku razinu utjecaja na dinamiku međusobnih transfernih relacija, razmjene „bogate transfernim osjećajima“. Prema njegovu mišljenju sve interakcije unutar grupe izraz su bogatih međusobnih transfernih odnosa, a ovi imaju presudni značaj na grupnu dinamiku kao izraz funkcioniranja grupe u cjelini, a konačno i efekte njezina ukupnog djelovanja, odnosno postizanja zajedničkih, grupnih i pojedinačnih ciljeva članova. U ovom kompleksnom sustavu transfernih relacija prisutni su različiti procesi, odnosi i veze. Stvaraju se parovi i podgrupe sa svojim specifičnim interakcijama, izrazom transfernih relacija i parcijalnim, grupnim i individualnim ciljevima. U tom kontekstu analitički orijentirani terapeuti/voditelji edukacijskih procesa veliku važnost posvećuju i „alternirajućim seansama“ koje se događaju bez terapeuta/voditelja. Nesvjesna potreba članova grupe da se sastaju bez voditelja „otkriva njihovu potrebu za oslobađanjem od transfera prema roditeljskoj figuri“ (Ibid. 2008), ali je i izraz napredovanja skupine prema samostalnosti kao i kvalitete transfera među članovima i

očitog razvoja grupne dinamike u poželjnom smjeru. U svakom slučaju, psihodinamski pogledi na grupnu dinamiku dobrodošli su u analizi razvoja grupe i procesa u njoj bez obzira na teorijski okvir u kojem je grupa bila vođena.

Grupni procesi u kontekstu Transakcijsko analitičke teorije E. Bernea temelje se na specifičnom viđenju ličnosti i njezine strukture u vidu Ego stanja djeteta, odrasli, roditelj (Žanko, 1999) te specifičnog viđenja komunikacije među akterima koja se odvija slanjem poruka iz različitih Ego stanja pošiljatelja, isto tako različitim Ego stanjima primatelja (Berne, 2010), koji će također odgovoriti iz određenog Ego stanja i poruku uputiti određenom ego stanju drugog aktera. Kombinacije slanja, primanja i odgovora na poruke unutar skupine se višestruko umnožavaju i time grupnu dinamiku čine isto tako višestruko bogatijom. Uz to promatrana u svjetlu T.A. grupna dinamika umnogome ovisi i o tome iz koje životne pozicije se poruka šalje i iz koje životne pozicije se prima (Janković, 2004). Sve to utječe na donošenje ranih odluka, a ono na organizaciju ličnosti i funkcioniranje (Goulding i Goulding, 2007) što će biti jedna od ključnih komponenti interakcija svakog pojedinca u grupi. Tu se u grupi otkriva iznimno veliki broj kombinacija relacija i analiza grupne dinamike, dobiva niz novih rakursa, ali i mogućnosti razumijevanja njezinih karakteristika u svim poznatim aspektima i tako i bolje osvjetljava grupna dinamika i njezini efekti za pojedine članove i grupu u cjelini bez obzira na kontekst u kojemu se grupa uspostavila, djeluje i razvija se.

U svakom slučaju, kako to Petzold (1988), kao predstavnik Integrativne terapije, tvrdi teorija treba biti prenešena zajedno s kompetencijom i performansama tako da se odvijanje događanja eksplicira kao „processing“ kako bi se grupna dinamika mogla osvjetliti na adekvatan način. Važno je razmotriti sve to mnoštvo modela radi njihove kliničke i terapijske upotrebljivosti (Fengler 1986. prema Orth i Petzold, 2008). No, korisno je iz istih razloga istražiti i dubinu grupnih procesa i to ne samo stoga da terapeuti bolje razumiju što se „odvija“ u skupini već i zato da edukanti tijekom edukacije nauče uočavati, razumjeti i objasniti što se u grupi događa (Petzold 1988).

Analizu grupnih procesa moguće je uspješno provoditi jedino korištenjem relevantnih teorija s različitih područja (Orth i Petzold, 2008) od klasičnog analitičkog (prijenos, protuprijenos, otpori, obrane, nesvjesno...) preko teorija iz područja socijalne psihologije (teorija kompetencije, atribucije, kontrole, interakcije, komunikacije...) pa do metateoretskih pretpostavki (aksiom koegzistencije, teorija intersubjektivnosti i druge). To znači da bez „referentnih teorija“ (Orth i Petzold, 2008) nije moguće provesti kvalitetne analize tako složenih procesa pri čemu je neophodno stalno održavati svijest o tome u kontekstu koje teorije se analiza trenutno odvija (Ibid. 2008).

Bazično razumijevanje grupne dinamike u svoj njezinoj kompleksnosti kao ideje i procesa najjednostavnije je postići, kako je već navedeno, analizom teorijskih rakursa, ovisno u kojem kontekstu grupa funkcionira i definicije koju nudi Petzold (1988). Na

prvi pogled nepotrebno komplicirana, ova definicija, uz neke dodatke, omogućuje cjelovitu analizu grupnih procesa. Ona naglašava ključne točke koje uvjetuju, svaka u svom dijelu, grupnu dinamiku, njezin razvoj, smjer, kvalitetu i intenzitet procesa koji ju sačinjavaju (Petzold 1993. prema Orth i Petzold, 2008):

- ciljevi (grupni i pojedinačni, op. autora),
- sustav interakcija,
- sustav uloga i statusa,
- sustav vrednovanja,
- zajednički resursi,
- „samoosjećaj“ (doživljaj pripadnosti grupi) i svijest skupine,
- atribucija identiteta iz socijalne okoline,
- izgradnja identiteta same skupine.

Sami autori dopunjavaju definiciju, a time i broj činitelja:

- sukobi u skupini,
- individualna patologija,
- „reinstalacija“ individualnih fenomena u „skupinsku patologiju“.

Analiza pokrenuta na osnovi ovih točaka svakako će pokazati da u ovu kolekciju treba unijeti više novih činitelja, što utvrđuju i Orth i Petzold (2008) te navode mogućnosti analize kroz prorađivanje jednog isječka jednog susreta, čitavog susreta, dijela susreta ili cjelokupne grupne terapije. U svakom slučaju, Petzold (1984, 1994, prema Orth i Petzold, 2008) napominje potrebu održavanja višeperspektivnosti analize i neoslanjanja na jedan teorijski koncept. Stoga on smatra da su u edukativnim skupinama neophodne „metahermetičke Triplex – refleksije“.

Krećući u analizu grupnih procesa Petzold (1971, prema Orth i Petzold, 2008) u prvom redu ističe pitanje ciljeva koji predstavljaju temelj „psihološkog rada u skupini“, grupne terapije, odnosno grupne psihoterapije. U kontekstu ove složene analize važna je i dinamika samih ciljeva koji, bez obzira na njihovo značenje, njihovo opće doživljavanje, nisu statičan fenomen već se tijekom vremena i interakcija među članovima i intervencija edukatora – voditelja mijenjaju. Oni imaju svoje dimenzije u pogledu kvalitete i kvantitete – intenziteta, koje nisu statične već tijekom vremena i ovisno o zadovoljenosti ili nezadovoljenosti potreba podliježu više ili manje dubokim, opsežnim i intenzivnim promjenama. Ovdje već nalazimo tri nove dimenzije: potrebe članova skupine i skupine kao cjeline i vrijeme bez kojega se niti jedan proces, koliko god jednostavan bio, ne može ni zamisliti.

Za cjelokupnu grupnu dinamiku značajan je u prvom redu osnovni cilj formiranja skupine, koji može biti u potpunosti terapijski ili edukacijski temeljen, s tim što edukativne grupe namijenjene osposobljavanju za primjenu određenih terapijskih pristupa u svom korpusu uvijek imaju i terapijski cilj, usmjeren osobnim promjenama, rješavanju nekih osobnih

pitanja, problema ili promjena ponašanja. Treba li posebno naglašavati koliku ulogu već i u tome imaju potrebe korisnika, članova grupe (za rješavanjem osobnih poteškoća, problema, patologije, promjenom ponašanja, odnosno profesionalnim osposobljavanjem za stručno pružanje pomoći korisnicima opterećenima problemima od najjednostavnijih pa do složenih psihičkih poteškoća), koje se rijetko spominju u kontekstu analize grupne dinamike, mada o njima ovise i ciljevi sudionika i skupine pa i njezina voditelja, terapeuta. U edukativnim grupama i grupama „samoopažanja“ uglavnom se isprepleću edukativni i terapijski ciljevi, pri čemu oni „osciliraju“ (Orth i Petzold, 2008), odnosno njihov značaj, a samim time i utjecaj na grupnu dinamiku se mijenja tako da naizmjenice dominiraju jedan ili drugi ovisno o fazama edukativnog procesa.

Uz ciljeve je vezana i motivacija. Petzold (1994, prema Orth i Petzold, 2008) govori o „telemotivacijama“ kao uzročnim motivima vezanima za prošlost i tada doživljeno, i aktualnim, vezanim za trenutne vanjske utjecaje. One imaju veliko značenje u pokretačkom pogledu, ali i kao bitan činitelj usporavanja ili čak prekida već započetih procesa. Konstruktivna i destruktivna njihova uloga jednako su moguće i važne, a kojim smjerom će se krenuti ili nastaviti, odnosno eventualno i obustaviti proces, konačno ovisi o polu motivacije (Petzold 1973. prema Orth i Petzold, 2008), bar isto toliko koliko i o njezinu intenzitetu. No posebno su složene situacije u pogledu skupnih procesa kada su motivi ambivalentni, što u razvoju grupa i nije tako rijetka situacija, bilo na individualnom, bilo na grupnom planu.

U razvoju, širenju i jačanju grupne dinamike promatrane kao određeni kompleksni grupni proces važnu ulogu ima vrijeme koje još davnih prvih godina dvadesetoga stoljeća Durkheim (1912, prema Pavelić, 1984) smatra važnim grupnim fenomenom. Vrijeme je važno za svaki proces jer se on tek kroz odgovarajuće vrijeme može realizirati, a skupina je na svoj način u biti složeni proces stvaranja nove grupe od skupa više ili manje autonomnih pojedinaca, pripadnika nekih drugih skupina. Tek tijekom određenog vremena može doći do stvaranja grupe, njezinog razvoja, preuzimanja točno određenih uloga, uspostavljanja grupnih ciljeva, pravila, odnosa, hijerarhije, specifičnog stila komunikacije, jezika, djelovanja, zadovoljavanja određenih potreba i, konačno, izgradnje vlastitog, ali sada izmijenjenog ili posve novog identiteta.

U grupnom radu, edukativnom ili terapijskom, skupine, ali i njihovi pojedini dijelovi, podskupine, različito se služe svojim vremenom. Događa se da ga grupa intenzivno koristi, nastojeći oploditi svaku sekundu, a neka njime „manipulira tako što kažnjava, vlada, uskraćuje“ odnosno „odlaže, negira i slično“ (Pavelić, 1984). Isti autor naglašava činjenicu da ekonomičnost korištenja vremena ovisi o zrelosti grupe. Pri tome upozorava i na pitanje mjere jer se u nekim skupinama, primjerice obiteljima, nailazi na preveliku krutost u njegovom trošenju. Prevelika utilitarnost sigurno nije idealan odnos prema vremenu, a još manje prema članovima grupe, jer se sve svodi na žurbu, iscrpljujući rad, rezultate, što dovodi do nepotrebnih opterećenja i izostavljanja važnih čimbenika

kvalitete življenja bez kojih se gubi i pravi smisao obiteljskog života, ili obitelj postaje tek socioekonomska zajednica. Psihodinamsko shvaćanje ovakvog „robovanja“ vremenu povezuje utilitarnost sa spoznajom o prolaznosti i/ili potisnutim strahom od smrti, ali i analnom prisilom za štednjom svega, pa i vremena. S druge strane, u trenucima „kada nam vrijeme ništa ne znači i kada nemamo potrebu da ga štedimo, osjećamo se dobro“ (Pavelić, 1984). Tada se eros suprotstavlja thanatosu, ali pretjerivanje u puštanju vremena da prolazi tek tako dovodi do nezadovoljstva jer tako brojne potrebe, od najelementarnijih pa do najviših, kao što je samoaktualizacija, ostaju nezadovoljene.

Kao i ostali elementi terapijskog procesa u grupi, „vrijeme je konstanta definirana terapijskim okvirom i terapijskim savezom“, ali njime vlada skupina (Pavelić, 1984). No vremenom vlada i terapeut, voditelj grupnog rada, razmjerno s njegovom direktivnom ili nedirektivnom orijentacijom, ali i ovisno o teorijsko-terapeutskom usmjerenju. U psihodinamski orijentiranoj grupi, bilo primarno terapijski ili edukacijski orijentiranoj, naprimjer, vrijeme se često troši na šutnju i kad je riječ o verbalnom i neverbalnom komuniciranju u skupini. Koliko će vremena biti trošeno u mnogome ovisi o terapeutu-edukatoru. Stoga on treba znati i moći upravljati vremenom (Cain, 1983. prema Pavelić, 1984). Treba se truditi „da prepozna, shvati i objasni ubrzanja, usporenja, razrjeđenja, zgušnjavanja i preskoke vremenoskog toka u grupnim doživljajima transfera“ (Pavelić, 1984). On isto tako treba biti u stanju jednako pratiti grupu u svim fazama njezinog razvoja, koliko god to u nekima od njih bilo zahtjevno, jer se neće moći „identificirati s njom na tom stupnju njezinog razvoja baš kako mu to kao roditelju teško polazi za rukom s djetetom – adolescentom“ (Ibid. 1984). Isti autor ističe da transferna mreža grupe utječe na vrijeme jer u njoj simultano teku dva ili više vremena što onda sigurno utječe i na povratne sprege, a samim tim i na postizanje individualnih i grupnih ciljeva za što je uvjet spajanje individualnih vremena i ciljeva u grupne. Sazrijevanje grupe očituje se i na vremenu između grupnih susreta u kojemu će grupa s vremenom naći mogućnosti za neobavezne i „slučajne“, a potraje li grupa dulje, i dogovorene susrete s različitim ciljevima, mimo formalnih termina.

Kod analize grupnih procesa potrebno je senzibilizirati skupinu za pronalaženje otvorenih, vidljivih i skrivenih ciljeva u okviru procesno-analitičkog, ali i edukativnog rada. Pri tome terapeuti, voditelji skupina, trebaju biti u potpunosti svjesni svojih ciljeva da bi ih mogli jasno predočiti sudionicima skupine (Orth i Petzold 2008). Ako se određene ciljeve unaprijed naglasi, neće trebati tražiti nespecifične čimbenike i praćenje grupne dinamike će biti jednostavnije. Navedeni autori ističu u tom kontekstu neke ključne ciljeve kao što su „kurativni ciljevi“, „suočavanje“, „prevladavanje“, „potpora“, „poboljšanje kompetencije i djelovanja“, „unapređivanje potencijala i kreativnih mogućnosti - obogaćivanje“, „unapređivanje autonomije i samoodređenja“ koje je moguće onda kontinuirano pratiti u proučavanju terapijskih i „samoiskustvenih“, edukativnih skupina. U edukativnim skupinama ovo znači da edukatori-terapeuti sudionike trebaju

ohrabrivati u iskazivanju kritike, artikuliranju vlastitih želja i iskazivanju vlastitih stajališta i mišljenja. Treba ih poticati u održavanju i razvijanju takvog slobodnog odnosa i onda kada i nije osobito ugodno čuti neke opservacije (Orth i Petzold, 2008). Bez obzira na takve mogućnosti, važno je uspostaviti i održavati stanje slobode izražavanja vlastitih doživljaja, mišljenja i procjena jer se samo tako može uspostaviti „zajedničku odgovornost“ (joint responsibility) i otkloniti strah od rizika povrede granica kod voditelja, terapeuta, a stvaranje autonomije i samoodgovornosti kod korisnika, što je daleko sigurnije, a, dodao bih, i produktivnije, nego da sva moć bude koncentrirana u ulozu terapeuta ili edukatora (Flammer 1990. prema Orth i Petzold, 2008). Na prvi pogled ovaj smjer izaziva bojazan od neuspjeha u postizanju osobnih i grupnih ciljeva jer korisnici od terapeuta, voditelja grupe, očekuju da on otkloni njihov strah, trpnju, na načine usklađene s njihovim neurotskim i drugim potrebama (Pavelić 1984). Suprotno tim regresivnim potrebama navedeni autori se okreću pristupu koji se u kontekstu Rogersovog i rodžersijanskog viđenja terapijskog, odnosno procesa savjetovanja, može nazvati nedirektivnim pristupom, čija primjena omogućuje osamostaljivanje sudionika i njihov razvoj u slobodne, autonomne i kompetentne osobe.

Upravo takav pristup, primijenjen u svrhu dosljednog prenošenja Rogersovog nedirektivnog pravca u terapiji i savjetovanju, razvijen u procesu edukacije budućih savjetovatelja u programu fakultetskog preddiplomskog studija korištenjem grupnog edukacijskog programa koji u svojoj strukturi sadrži ujedno i savjetovališno terapijske ciljeve, prostor je u kojemu važnu ulogu imaju grupa i grupni procesi. U tom vrlo strogo zadanom kontekstu visokoškolske nastave gdje se koriste velike grupe i njihove brojne (ovisno o broju studenata) podgrupe u kojima se odvijaju edukativno – savjetovališno - terapijski procesi, skupina i skupni procesi imaju veliko značenje, a do sada nisu stavljeni u fokus sustavnog znanstvenog promatranja. Rezultat toga je gotovo potpuno nepoznavanje, a samim tim i nemogućnost utjecaja, a pogotovo vođenja skupnih procesa o čijoj dinamici ovisi uspjeh edukacije budućih savjetovatelja, a onda u daljoj perspektivi i njihova uspješnost u razrješavanju problema s kojima će se suočavati njihovi budući korisnici. Nepoznavanje procesa koji se odvijaju tijekom rada malih skupina u prvom redu onemogućuje kompetentno, sustavno i plansko vođenje edukativnog procesa i adekvatno utjecanje na smjer, intenzitet i kvalitetu takve kompleksne izobrazbe. Nije zanemariva ni dobit od samoiskustva i razrješavanja vlastitih problema edukata čije postizanje je u takvim uvjetima rada prepušteno više intuiciji voditelja nego kompetentnom usmjeravanju i poticanju jednih, a preusmjeravanju i zaustavljanju drugih procesa svjesnim doziranjem posve određenih intervencija.

Uza sve to, i niz je objektivnih čimbenika koji uvjetuju kvalitetu, intenzitet, smjer i gustoću procesa: broj članova velike skupine, koji opet ovisi o broju studenata upisanih u odgovarajući semestar studija i vremenu koje omogućuje ili ograničava organizacija nastave na određenom fakultetu. Broj članova malih grupa najčešće je određen kriterijima

optimalnih uvjeta njihova rada zasnovanima na iskustveno prikupljenim spoznajama te je gotovo obvezno sveden na četiri, a tijekom rada zna se smanjiti i na najmanje tri. Broj susreta također je zadan organizacijskim mogućnostima provedbe nastavnih programa i kreće se od najviše 15 izvornih do tek 6 u ograničenim uvjetima reducirane provedbe programa. Susreti su kombinacija rada u velikoj i malim skupinama tijekom kojih po jedan do dva sata otpada na „čisti“ rad u malim grupama u izoliranom prostoru na programom određenim aktivnostima i sadržajima. Ukupno vrijeme trajanja rada u maloj grupi okvirno je tri i pol mjeseca, koliko traje zimski, odnosno ljetni semestar.

U okviru ovakve organizacije ukupno zadano vrijeme ima značajan utjecaj na razvoj grupnih procesa, ali je broj susreta unutar tog vremena presudan za stvaranje, razvoj, sazrijevanje i realizaciju same grupe kao i njezinih očekivanih postignuća, mada, kao što je poznato, i vrijeme između susreta ima svoj značaj i nije nevažno u kojoj mjeri je ono osigurano, koliko su veliki i zahtjevni zadaci pred korisnicima u tim razdobljima. Mada nije svejedno koliko je ukupno vrijeme dano grupi, broj u njemu zadanih susreta određuje količinu i opseg edukativnih zadataka koje na svakom od njih treba obaviti. Time su uvjetovani i parcijalni ciljevi postavljeni za svaku od njih, odgovarajući individualni i grupni naponi te ključni komunikacijski, kognitivni pa i emocionalni resursi.

U takvim uvjetima stvaranja i funkcioniranja s primarnim ciljem svladavanja određenih, unaprijed definiranih znanja i vještina s vrlo ograničenim vremenom trajanja, mogućnosti razvoja grupne dinamike su isto tako vrlo ograničene. Osim toga, znamo li da je sekundarni cilj polaganje ispita, odnosno zadovoljavanje vrlo zahtjevnih uvjeta za njegovo priznavanje na osnovi rada tijekom semestra, što osigurava „davanje“ godine studija i prelazak na sljedeću ili ponavljanje u slučaju neuspjeha, onda je jasno da sudionici nastavnog i ujedno procesa savjetovanja najveći dio energije troše na uspješno zadovoljavanje kriterija za priznavanje svake pojedine vježbe na najjednostavniji način. Ponekad to znači i puko ispunjavanje forme s više ili manje sadržaja, osobito unutargrupnim interakcijama i razvojem pozitivno usmjerene grupne dinamike. Štoviše, kada se pokaže da neki od članova male grupe nisu osobito zainteresirani za kvalitetno svladavanje znanja i vještina i/ili razrješavanje osobnog problema, a ponekad ni studija uopće (katkad je studiranje samo način da se zadovolje roditeljska očekivanja, tek postizanje visokoobrazovne diplome iz bilo kojeg područja ili neki još banalniji cilj), nerijetko dolazi do međusobne izolacije i dijeljenja grupe na dva, tri ili četiri pojedinačna sustava (koji se u tom krajnjem slučaju međusobno djelomično svojim poljima prekrivaju kao u Venovim dijagramima) od kojih svaki ima i svoj potpuno različit cilj tako da nije moguće, pogotovo za tako kratko vrijeme, izgraditi čvrste i jasno definirane zajedničke ciljeve. U takvim situacijama se ne izgradi ni skupina već ostaje skup raznorodnih jedinki. S druge strane, ukoliko je svim članovima cilj formalno zadovoljavanje uvjeta za priznavanje-polaganje ispita, članovi su pogrešno motivirani i, mada stvaraju zajedničke ciljeve, oni ne odgovaraju uvijek postizanju poželjnih ciljeva, nego su negativno usmjereni pa i grupna dinamika

kreće u nekom drugom, krivom smjeru. U tom slučaju ona se razvija na razini „kao da“ i mada su izgrađeni zajednički ciljevi, čitava dinamika skupine ide u smjeru što efikasnijeg korištenja resursa svakog od članova skupine u pravcu stvaranja što boljeg privida kvalitetnog grupnog rada. U pogledu ciljeva skupine događa se i to da oni moraju biti redefinirani, mijenjani ili ponovno uspostavljeni kada pojedini članovi odustanu od nastavka rada pa se mijenja težina pojedinačnih ciljeva te i zajednički ciljevi dobivaju novi smjer. Isto tako, svede li se grupa na dva člana u svrhu kvalitete nastave, obvezno se spaja s nekom drugom skupinom koja je također svedena na razinu para ili se traži skupina sa četiri člana koja pristaje da ju jedan član napusti kako bi ga se priključilo paru i tako dobila tročlana skupina. Ovo je dvostruko složena situacija jer u reduciranu skupinu dolazi novi član sa svojim specifičnim ciljevima koji mogu biti kompatibilni ciljevima para, ali i potpuno inkompatibilni, pa je onda i pitanje kvalitete i smjera grupne dinamike vrlo upitno. Osnovni problem je svakako u tome da se ona treba vratiti na početne sadržaje, razine funkcioniranja, odnosno faze stvaranja grupe čime dolazi do regresivnih procesa i njezin razvoj se značajno usporava i remeti u ionako krajnje reduciranom vremenu funkcioniranja ovih grupa tijekom jednog semestra.

Sustav interakcija u svim ovim uvjetima funkcioniranja skupina i događanjima mijenja se u skladu sa smjerom i dinamikom uspostavljanja zajedničkih ciljeva, ali i osobnih značajki, potreba, motiva, težnji i orijentacija ali i struktura ličnosti članova. Nadalje, važno je i to koje sustave komunikacija i komunikacijskih vještina sudionici donose iz svojih obitelji, koliko su one kompatibilne i kako se koriste u funkciji postizanja grupnog ozračja, više ili manje pogodnog za razvoj grupne dinamike poželjne u funkciji postizanja osobnih i grupnih ciljeva.

Ciljevi, interakcije, osobne potrebe pojedinih članova i njihove strukture ličnosti imaju istovremeno i veliki značaj u raspodjeli uloga, njihovom preuzimanju i igranju, a izravno je s njima povezan i status članova o čemu ovisi djelovanje svakoga od njih i participacija u grupnim interakcijama, a onda i kvaliteta, smjer i intenzitet grupnih procesa. Raspodjeli uloga i statusu članova u okviru rada malih terapijsko-edukativnih skupina ne pridaje se dovoljna pažnja, mada je njihova važnost za postizanje kvalitetnog rada, bez obzira na osnovni cilj formiranja i razvoja grupe, izuzetno velika. Osobito je to vidljivo u kontekstu ostvarenja pozitivnih ciljeva grupe i svakog pojedinog člana. Presudnim se pokazao odabir uloge, osobito kada su to neke od ekstremnih kao što su saboter i agresivac naspram poticatelja, dobrog duha skupine ili pak žrtvenog janjeta. Posebno složene situacije javljaju se kada dođe do preklapanja i sukoba uloga. Takve, strukturno funkcionalne situacije donose u grupe posebno složene interakcije koje opterećuju i otežavaju funkcioniranje članova, a usložnjuju i dinamiku cijele grupe. Postizanje statusa pojedinog člana skupine povezano je s izborom uloge. Nije svejedno je li izabrao uloga neformalnog vođe, tihog kritičara, monopolista ili neprilagođenoga, mada postizanje statusa ne ovisi samo o izabranoj ulozi nego i o brojnim drugim njegovim osobinama i to od strukture

ličnosti preko socijalizacijom stvorene slike o sebi, bazične sigurnosti, prilagođenosti, samopoštovanja i drugih činitelja, primjerice socijalnih vještina. Istovremeno će i raspodjela uloga i njihovo igranje u svjetlu Simboličko interakcijske teorije (Janković, 2008) kao i status pojedinih članova imati veliku ulogu u samom stvaranju, razvoju i postizanju zrelosti male grupe kao i u ostvarenju osobnih ciljeva u edukativnom pogledu i u pogledu samoupoznavanja, osobnog rasta i razvoja, razrješenja odabranog problema na kojemu je radio pa konačno i samoostvarenju kao jednom od često i prikrivenih sekundarnih ciljeva. Ovako viđen izbor uloga i postizanje statusa svakog pojedinog člana skupine nezanemarivi su činitelji razvoja grupnog procesa u njoj.

Sustav vrednovanja djelovanja svakog pojedinog člana i malih grupa, svake za sebe, u cjelini je povezan sa sustavima vrijednosti koje sa sobom donose sudionici iz svojih privatnih svjetova, a o tome dobrim dijelom ovisi i izbor i primarnih i sekundarnih ciljeva, što će osobito uvjetovati razvoj i smjer kretanja grupnih procesa pri čemu su upravo sekundarni osobito važni, pa i presudni, mada su najčešće skriveni. No sustav vrijednosti skupine ovisi i o tome u kojoj mjeri voditelj, terapeut – edukator uspije svojim sudjelovanjem u grupnoj dinamici utjecati na prihvaćanje i izgradnju novog, za grupu najčešće i društveno prihvatljivijeg, sustava. Kako je skupina izuzetno snažan medij i za promjene stavova koji se, kao što je poznato, izuzetno teško mijenjaju tijekom terapijsko-edukativnog procesa u maloj skupini moguć je snažan utjecaj i na grupne i osobne vrijednosti, a time i stavove. To se najčešće, osobito na samom početku stvaranja i funkcioniranja grupe, postiže uspostavljanjem, održavanjem i provođenjem grupnih pravila.

Svaki član ulaskom u skupinu uz svoj sustav vrijednosti, osobne značajke (ličnost sa svim komponentama koje čine njenu strukturu), iskustva, potrebe, ciljeve, unosi sa sobom i svoje kognitivne, emocionalne, ali i fizičke resurse. Tijekom razvoja skupine kao socijalnog i psihološkog fenomena, resursi se povezuju, povećavaju u slučaju prevladavanja integracijskih, ali i smanjuju prevladaju li dezintegracijski procesi, što već samo po sebi daje osnovni ton i smjer grupnim procesima kao toliko složenom fenomenu, pa su resursi ne samo „energija i materijal“ kojim se grupe koriste nego i sam njezin dio.

Tijekom razvoja grupe postupno se kod članova stvara „mi osjećaj“. Tempo uspostavljanja tog osjećaja kod članova ovisi o svakom pojedincu kao osobi sa svim onim što donosi u skupinu i njegovom doživljaju grupe i dobiti od grupe. Što prije i snažnije dožive dobit od grupe u pojedinoj osobi važnom području, to će se prije i snažnije razviti „mi osjećaj“, ali u tome nikako nije zanemariv i stupanj prihvaćenosti od ostalih članova pa i njihov doživljaj pripadnosti. Ukoliko taj osjećaj osnaži kod ostalih članova, i oni koji su u određenom otporu, osjete li kontinuirano prihvaćanje od drugih, brže će doživjeti „mi osjećaj“ pa će se brže razviti i svijest skupine o sebi i postavljenim ciljevima, a to će pridonijeti kvaliteti i snazi grupnih procesa.

Kako svaka skupina predstavlja specifičan sustav, osobito promatrana iz perspektive Opće teorije sustava (Janković, 2004) i njeno je funkcioniranje dobrim dijelom uvjetovano interakcijom s podsustavima, ali i paralelnim sustavima i nadsustavima. Stoga će i doživljaj grupe i njime formirana atribucija od njezine okoline imati značajan utjecaj na stvaranje grupnog identiteta i sveukupnu dinamiku u njoj.

Uza sve ove ključne točke koje uvjetuju grupu i grupne procese pokazalo se važnima još nekoliko njih (Petzold 1988) koje Orth i Petzold u svom radu ističu kao nezaobilazne. Prva od njih su sukobi u grupi. Tijekom stvaranja, razvoja i funkcioniranja grupa prolazi kroz određene faze, među kojima je i faza sukoba (Tuckman, 1965)¹ koja se povezuje s borbom članova za položaj u grupnoj hijerarhiji. Kao i ostale, i ova faza utječe na cjelokupnu grupnu dinamiku jer svojim razvojem kreira ostale faze pa se može reći da su one u stalnoj međusobnoj interakciji ili da su jedna drugoj izvor. Ova faza se i samim svojim imenom čini destruktivnom jer joj se svodenjem grupne dinamike na sukobe oduzima ne samo vrijeme, toliko potrebno da bi se izgradila kvalitetna skupina koja može realizirati zahtjevne edukativno-terapijske ciljeve, nego i energiju i druge resurse što može dovesti do blokiranja rada skupine ili, u ekstremnim slučajevima, i njenog raspada. Zanimljivo je kako u nekim grupnim pristupima kao što je MKSS (Janković, 2013) ta faza izostaje, što se onda odražava na ostale faze i grupnu dinamiku u cjelini. Autopercepcijom se tijekom prolaženja kroz fazu sukoba omogućuje svakom članu da osvijesti tip uloge koju obično preuzima i status koji uspijeva izboriti. Tijekom nastavka rada u grupi sudionici mogu utvrditi zašto je tomu tako, koliko su zadovoljni svojim izborom i postignućem te pronaći putove za postizanje višeg stupnja zadovoljstva svojim dosezima i samoostvarenjima u ovom području, što će dodatno obogatiti edukativni proces, osobito na planu samoupoznavanja i rada na sebi.

Nezaobilazna je individualna patologija različite vrste i intenziteta koju članovi male skupine donose sa sobom iz svojih sredina. Gotovo bi se moglo reći da je ona konstanta u procesu jer svaka osoba nosi određeni dio patologije (konativnih faktora prema Momiroviću, 1971). Nije svejedno koji tip konativnih faktora donosi koji član u skupinu, bila ona obiteljska (Richter, 2007) ili edukativno-terapijska, niti kojeg su oni intenziteta jer postoji velika vjerojatnost da će snažnije izražena patologija, zastupljenost konativnih faktora, njihova kvaliteta i manifestacija u grupnim interakcijama biti pokretač, inducirati razvoj i jačanje istih tih faktora kod ostalih članova male skupine. Traje li skupina dovoljno dugo, ti će čimbenici potpuno obojiti grupnu dinamiku i usmjeriti ju u skladu s dominantnom patologijom. Tako će skupina postati „Skupina pacijent“ kao

¹ Faze razvoja grupe po Tuckmanu:

- I. Uzajamno povezivanje i ovisnost - Orijentacija prema grupi /ciljevi grupe se preferiraju/
- II. Sukobi - Otpori prema postavljenim zadacima
- III. Mi osjećaj - Zajedništvo u ciljevima i djelovanju
- IV. Grupno povjerenje i povezanost, briga za svakog člana
- V. Postignuće grupnih ciljeva i samostalnog odlučivanja

što prema Richteru (2007) obitelj postaje „Patient Familie“. Taj proces Petzold vidi kao „reinstalaciju“ individualnih fenomena u „skupinsku patologiju“.

Zaključak

Grupni procesi su sama bit funkcioniranja svake skupine pa i malih grupa. Oni osiguravaju razvoj, sazrijevanje skupine, zadovoljavanje određenog dijela potreba, ostvarivanje ciljeva članova i skupine u cjelini i, na kraju krajeva, opstojnost skupine i, dobrim dijelom, završetak njezinog postojanja. Skupina je vrlo složen socijalni i psihološki fenomen pa i njeno istraživanje mora zadovoljiti brojne aspekte koje su definirali Orth i Petzold kao perspektive ili komplekse pitanja, koje bi terapeuti – edukatori morali „imati u glavi“ (2008) a to su: stabilnost, identitet i kohezija; perspektiva kontinuiteta; diskurs, komunikacijske kompetencije i performanse; perspektiva razvoja tema; klima skupine, svijest skupine i ekscentričnost; vrijednosti i norme; uloge i sukobi uloga i pozicije; kontekst u kojemu funkcionira i socijalne interakcije; perspektive i dinamika prijenosa, empatija i realitet veza; psihopatološki fenomeni; problemi, resursi, potencijali i ciljevi; situacija pokretanja i okvirni uvjeti funkcioniranja; metode, tehnike, mediji, modaliteti; metaperspektive u smislu usmjerenja ciljeva, principa i temeljnih pretpostavki.

Očito je ovo izuzetno širok pristup vođenju i izučavanju skupine, pogotovo kada se uzmu u obzir deskripcije svih tih rakursa pa bi u istraživanjima za početak bilo dobro proučiti neke temeljne kao što su:

- Međusobne relacije članova prije početka formiranja skupine
- Doživljaj sučlanova skupine i emocije vezane za „otkrivanje“ pred njima
- Dinamika međusobnog upoznavanja
- Međusobno procjenjivanje i vrednovanje
- Uloge u grupi
- Uspostavljanje statusa i formiranje grupne hijerarhije
- Definiranje grupnih ciljeva i njihova prihvaćenost
- Doživljaj grupe u funkciji perspektive postizanja ciljeva
- Grupno ozračje i funkcioniranje grupe
- Centrifugalni i centripetalni elementi grupe

Literatura

- Berne, E. (2010). *Koju igru igraš?* Zagreb: Mozaik knjiga.
- Foulkes, S. H. (1977). *Therapeutic Group Analysis*. New York: International Universities Press.
- Goulding, R. L. i McClure Goulding, M. (2007). *Promeniti život*. Novi Sad: Psihopolis.
- Hudolin, V. (1984). *Psihijatrija*. Zagreb: Stvarnost.
- Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Et cetera.
- Janković, J. (2004). *Savjetovanje u psihosocijalnom radu*. Zagreb: Et cetera.
- Janković, J. (ur.); (2013). *Male kreativne socijalizacijske skupine*. Zagreb: Poticaj.
- Josić, D. (2008). Prijenos u grupnoj analizi. U: Klain i suradnici: *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Klain, E. (2008). *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Momirović, K. (1971). *Struktura i mjerenje patoloških konativnih faktora*. Zagreb: Republički zavod za zapošljavanje.
- Moro, Lj. (2008). Organizacija grupe. U: *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Orth, I. i Petzold H. G. (1995). Gruppenprozeßanalyse - ein heuristisches Modell für Integrative Arbeit in und mit Gruppen. *Integrative Therapie*, 2, 197-212.
- Pavelić, D. (1984). Grupni proces u psihoterapiji. *Zbornik radova 10. jugoslavenskog psihoterapijskog seminara*. Plitvice.
- Petz, B. i suradnici (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Petzold, H. G. (1988). *Integrative Therapie als intersubjektive Hermeneutik bewusster und unbewusster Lebenswirklichkeit*. Duesseldorf: Fritz Perls Institut.
- Petzold, H. G. und Schneewind, U. (1996). Konzepte zur Gruppe und Formen der Gruppenarbeit in der Integrativen Therapie und Gestalttherapie. U: Petzold/ Frühmann (1988a). BD I. 109-254.
- Piccard, B. (1975). *An Introduction to Social Work*. Illinois: Homewood.
- Richter, H. O. (2007). *Patient Familie*. Giessen: Psychosoziale - Verl.
- Schuch, H. W. (2001). *Integrative Therapie ein kurzer Überblick über Denken, Positionen und klinische Verfahrensweise*. Dortmund: Plettenberg.
- Tuckman, B. W. (1965). Developmental Sequence in Small Groups. *Psychological Bulletin A. P. A.*, 63 (6), 384-399.

- Urlić, I. (2008). *Procesi u grupi*. U: Klain i suradnici: *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Vukosav, J. i Zarevski, P. (2011). *Metodologija znanstvenog istraživanja*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija.
- Žanko, N. (1999). *Osnove transakcijske analize*. Zagreb: Alinea.